

Nr 110.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till understödjande av biblioteksverksamheten för underbefäl och manskap vid marinen; given Stockholms slott den 18 februari 1919.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över sjöförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att till understödjande av biblioteksverksamheten för underbefäl och manskap vid marinen på extra stat för år 1920 bevilja ett reservationsanslag av 8,200 kronor.

G U S T A F.

Erik Palmstierna.

*Utdrag av protokollet över sjöförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 18 februari 1919.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Statsråden PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Departementschefen, statsrådet friherre Palmstierna anförde härefter följande.

Inledning.

Efter av Kungl. Maj:t meddelat bemyndigande tillkallade jag den 12 april 1918 förste bibliotekskonsulenten, filosofie doktorn Fredrik Hjelmqvist för att inom sjöförsvarsdepartementet biträda med verkställande av utredning angående beskaffenheten av inom marinen befintliga bibliotek, avsedda för manskapet under deras fritid i land och ombord, samt uppgörande av förslag till en förbättrad organisation av biblioteksverksamheten för såväl underbefäl som manskap inom flottan och kustartilleriet.

På grund av sålunda meddelat uppdrag överlämnade förste bibliotekskonsulenten Hjelmqvist med skrivelse den 29 september 1918 utredning och förslag i ämnet.

Då jag den 9 januari 1919 anmälde de frågor, som tillhörde regleringen av riksstatens femte huvudtitel för år 1920, meddelade jag, att omförmälda förslag remitterats till vederbörande myndigheter samt att åtskilliga enskilda sammanslutningar beretts tillfälle att inkomma med yttranden i ärendet. Då samtliga infordrade yttranden vid nämnda tidpunkt ännu icke inkommit, kunde jag ej då underställa ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Emellertid syntes det mig, att medel för ändamålet borde tagas i beräkning vid framställningen till riksdagen i fråga om anslagsbehoven för år 1920.

På min hemställan föreslog också Kungl. Maj:t riksdagen att i avvaktan på den proposition angående beviljande av anslag till biblioteksverksamheten för underbefäl och manskap vid marinen, Kungl. Maj:t kunde komma att till riksdagen avlåta, bland de extra förslagsanslagen å femte huvudtiteln för år 1920 beräkna ett belopp av 8,200 kronor.

Sedan samtliga infordrade yttranden numera inkommit, anhåller jag att ånyo få anmäla ifrågavarande ärende.

Jag torde då först få återgiva den av förste bibliotekskonsulenten Hjelmqvist avlämnade utredningen, vilken är av följande lydelse:

»I. Den nuvarande organisationen av de bibliotek, som äro avsedda för marinens manskap under dess fritid i land.

Utredning
och förslag
av förste
biblioteks-
konsulenten
F. Hjelmqvist.

Redan sedan flera årtionden tillbaka har man vid några av de största till marinen hörande kårerna uppmärksammat betydelsen av att manskapet bereddes tillfälle att under sin fritid få sysselsätta sig med roande eller utbildande läsning.

Det för det på *Skeppsholmen* garnisonerade manskapet avsedda »*sjömanskårens bibliotek*» innesluter sålunda i sig rester av en del äldre bibliotek, tillhörande kårer, som numera äro upplösta eller ej längre existera under namnen i fråga: »båtsmännens bibliotek», »matroscorpsens bibliotek», »matros- och minörkompaniernas bibliotek», »kanoniercorpsens bibliotek». En tryckt katalog över »matroskårens bibliotek» visar, att detta år 1874 upptog 1,233 nummer. I övrigt hava inga upplysningar kunnat erhållas angående de nämnda bibliotekens historia. För närvarande räknar sjömanskårens bibliotek cirka 800 band och är uppdelat i tre avdelningar, uppställda i läsrummen i två av kasernerna och på logementsfartyget *Vanadis*.

Även »sjömanskårens kasernbibliotek» i Karlskrona har existerat sedan ganska lång tid tillbaka, om man också ej har några data för dess tillkomst. Det består för närvarande av cirka 2,100 arbeten.

Karlskrona kustartilleriregemente övertog år 1893 av Karlskrona artillerikår två manskapsbibliotek, uppställda det ena i stadskasernen, det andra å Kungsholmsfort. År 1916 tillkom ett tredje bibliotek på V. Hästholmsfort. Stadskasernens bibliotek innehåller cirka 1,000, Kungsholmsforts cirka 600 och V. Hästholmsforts cirka 50 band.

År 1900 upprättades vid Vaxholms kustartilleriregemente ett manskapsbibliotek, fördelat i två avdelningar, den ena på Vaxholmen, den andra på Oscar-Fredriksborg. Tillsammans innehålla de cirka 1,425 band.

För den på Fårösund förlagda personalen upprättades år 1907 ett manskapsbibliotek, som för närvarande omfattar cirka 200 band.

Till Älvsborgs kustartillerikårs manskapskassa överlämnades år 1916 två boksamlingar, som skulle utgöra ett manskapsbibliotek för kåren och uppställdes i ett av lärummen i Oscar II:s hem för kustartillerister. Bokbeståndet utgör cirka 600 arbeten. Ännu så länge användes biblioteket endast av kustartilleriets manskap, men det är meningen att det även skall hållas tillgängligt för manskapet vid Göteborgs örlogsdepå.

Utom det ovan omnämnda sjömanskårens kasernbibliotek finnas i Karlskrona ytterligare två bibliotek avsedda för ett par av flottans kårer. Det ena är ett av kvinnoförbundet för Sveriges sjöförsvaret till torpedberedskapen vid olika tillfällen, senast år 1917, skänkt och på kasernfartyget Stockholm placerat bibliotek, det andra är skeppsgossekårens bibliotek. Det förra utgör cirka 175 band och har under den tid, då torpedmanskapet varit utkommenderat, ställts till undervattensbåtsberedskapens förfogande. Det senare, som bildats huvudsakligen genom gåvor av officerarna, är uppställt i skeppsgossekasernens lärum och räknar cirka 1,000 band.

De båda sjömanskårernas bibliotek i Karlskrona och Stockholm sortera direkt under vederbörande kasernbefälhavare, som bestämmer bokinköpen. Vid kustartilleriets och skeppsgossekårens bibliotek finnes en särskild föreståndare för biblioteket, utsedd bland officerarna. Enligt regementsinstruktionen för Karlskrona kustartilleriregemente skall biblioteks-föreståndaren (jämte en vikarie) på förslag av kasernbefälhavaren utses av regementschefen för en tid av ett år. Det åligger honom, bland annat, att till kasernbefälhavaren ingiva förslag till och sedan ombesörja inköp och inbindning av böcker, kontrollera bibliotekskatalogen, föra räkenskap över medel, som inflyta i ersättning för förkomna och skadade böcker, granska och attestera räkningar för biblioteket, årligen i

januari inlämna en kortfattad redogörelse för bibliotekets verksamhet samt i övrigt på allt sätt söka bidra till att biblioteket fyller sitt ändamål. Vid övriga kårer synas bestämmelserna angående föreståndarens uppgifter vara likartade med dessa. I fråga om Älvsborgs kustartillerikår är dock den skillnaden att märka, att biblioteket här sorterar under manskapskassans styrelse och att föreståndaren inför denna styrelse ansvarar för bibliotekets underhåll och för inköp av nya böcker.

Den närmaste tillsynen över biblioteken åligger *bibliotekarien*. Vid sjömanskårens kasernbibliotek i Karlskrona skötes denna syssla av den underofficer, som har om hand räkenskaperna för kasernexpeditionen. Vid sjömanskårens bibliotek på Skeppsholmen är kasernernas maskinist på samma gång bibliotekarie, vid övriga kårer är till bibliotekarie kommanderad en underofficerskorpral, som vid Karlskrona kustartilleriregemente (och antagligen även vid övriga kårer) enligt regementsinstruktionen jämte en ställföreträdare utses av kasernbefälhavaren. Bibliotekarien åligger att sköta katalogisering och utlåning och i flertalet fall åtnjuter han ett litet arvode för sitt besvär. Helt oavlönad är han vid sjömanskårens kasernbibliotek i Karlskrona, vid kasernfartyget Stockholm och vid skeppsgossekårens bibliotek samt på V. Hästholmsfort. Bibliotekarien på Skeppsholmen har i arvode 50 kronor i kvartalet. I Karlskrona kustartilleriregementes stadskasern och på Oscar-Fredriksborg har han i månaden 10 kronor, vid Älvsborgs kustartillerikår 8, på Vaxholmen 6 och på Kungsholmsfort 5. Bibliotekarien vid Färösunds manskapsbibliotek får i arvode 5 % av influtna låneavgifter.

Bokbestånden i biblioteken utgöras huvudsakligen av skönlitteratur. Av historiska arbeten märkas särskilt en del böcker rörande världskriget. Den tekniska och naturvetenskapliga litteratur, som finnes i de äldre biblioteken, är vanligen fullständigt föråldrad.

Över bibliotekens böcker föres i allmänhet endast en *förvärvskatalog* i bokform, någon gång uppdelad i olika avdelningar efter begynnelsebokstäverna i författarnamnen. Endast i skeppsgossekårens bibliotek finnes en alfabetisk kortkatalog. Där har också början skett till en systematisk katalog, likaledes på kort. Tryckt katalog förekommer vid Älvsborgs kustartillerikår.

Bibliotekslokaler och utlåningsvillkor. Så gott som alla här omnämnda bibliotek äro uppställda i för manskapet avsedda läsrum, där oftast tidningar, tidskrifter, illustrerade arbeten o. s. v. finnas utlagda till begagnande på stället. Utlåning från biblioteket är överallt tillåten utom i fråga om sjömanskårens kasernbibliotek i Karlskrona, där böckerna endast få användas på stället, men där biblioteket också hålles öppet

samma tider som läsrummet, vardagar från kl. 2 till 8.50 e. m. och sön- och helgdagar från kl. 9 f. m. till 9.20 e. m. (Under dessa tider finnes i läsrummet kommenderad en underofficer eller underofficerskorpral som ordningsman.) Älvsborgs kustartillerikårs manskapsbibliotek hålles öppet endast ungefär var tionde dag, på kårens »kassadagar»; annars synes regeln vara den, att biblioteken hållas öppna vissa tider varje vecka, å Kungsholmsfort 5 gånger i veckan, 45 minuter var gång, i kustartilleriregementets stadskasern i Karlskrona 3 gånger i veckan, 1 timme var gång, på Oscar-Fredriksborg 2 gånger i veckan, 2 timmar var gång, på Skeppsholmen 2 gånger i veckan i var och en av de tre avdelningarna, 1 timme var gång, o. s. v. Lånetiden är vanligen 14 dagar, och endast ett band får i regel lånas åt gången. Vid Vaxholms kustartilleriregemente och i Färösund upptages en avgift för boklån, vilken på det förstnämnda stället utgår med 5 öre, på det sistnämnda med 5 öre för större och 2 öre för mindre arbeten, allt per vecka och band.

Utlåningsfrekvens. Angående bibliotekens användning föreligga de högsta siffrorna från Karlskrona kustartilleriregemente. År 1917 utlånades här tillsammans cirka 5,600 band (i stadskasernen 2,400, å Kungsholmsfort 2,900 och V. Hästholmsfort 300). Vid Vaxholms kustartilleriregemente var lånesiffran under samma tid cirka 2,500, vid sjömanskårens bibliotek på Skeppsholmen cirka 1,250, vid Älvsborgs kustartillerikår cirka 700 och i Färösund 190. En särdeles vacker stigning visa lånesiffrorna år 1918 i biblioteket på Oscar-Fredriksborg. Tack vare en planmässig annonsering inom kasernområdet med anslag, innehållande uppgift om nytillkomna böcker, lyckades bibliotekarien här driva upp utlåningen, från att hava utgjort 55 band i januari och 52 i februari, till 70 i mars, 92 i april, 244 i maj och över 250 i juni.

Utlåningen *registreras* på något olika sätt i de olika biblioteken. I allmänhet göres dock dubbel notering. Vid Karlskrona kustartilleriregemente användas sålunda dels i nummerföljd ordnade lånarkort, innehållande kolumner för utlånings- och återlämningsdatum samt boknummer, dels en efter boknummer uppställd journal i bokform. Dessutom föres en förteckning över låntagarna ordnade efter kompaninumner med uppgift om vars och ens lånarkortsnummer. På Oscar-Fredriksborg undertecknar låntagaren ett kvitto för varje boklån. Boklånen införas sedan i en journal, ordnad kronologiskt.

Värdet av böcker, som *skadats eller förstörts*, avdrages i regel vid avlöningens utbetalande till ifrågakvarande låntagare.

Inkomster och utgifter. Intet av de här ifrågakvarande biblioteken har haft något fast årligt anslag. Ett par av dem (skeppsgossekårens och

kasernfartyget Stockholms bibliotek) hava varit helt hänvisade till tillfälliga enskilda gåvor i penningar eller böcker. Även i de övriga har nyförvärvet till en del åtminstone grundat sig på gåvor av officerare eller meniga. I de flesta fall har dock även manskapskassan anlitats för anslag, som variera betydligt de olika biblioteken emellan och från det ena året till det andra inom ett och samma bibliotek. Under de tre sista åren synas de högsta anslagssummorna hava förekommit vid Karlskrona kustartilleriregemente, där för inköp och inbindning av böcker använts år 1915 598 kronor 10 öre, år 1916 1,039 kronor 30 öre och år 1917 544 kronor 48 öre. Möjligen ingår i dessa uppgifter även ersättning för förkomna eller skadade böcker. Men om man också kan förmoda detta, är det dock en betydande skillnad mellan dessa siffror och dem från sjömanskårens bibliotek å Skeppsholmen, där man för inköp och inbindning av böcker under åren 1913—1917 tillsammans använt endast 188 kronor 40 öre utöver vad som kan hava influtit som ersättning för bortslarvade eller skadade böcker. I sjötruppernas kasern i Karlskrona hava ur manskapskassan anslagits till inköp och inbindning av böcker år 1915 250 kronor 55 öre, år 1916 227 kronor 70 öre och år 1917 328 kronor 05 öre. I dessa belopp ingår emellertid nyanskaffningen ej endast till kasernbiblioteket utan också till de i det följande avsnittet omnämnda »besättningarnas bibliotek». Vid Älvsborgs kustartillerikår har under år 1917 ur manskapskassan anvisats till inköp och inbindning av böcker bortåt 90 kronor. — Vid de bibliotek, där man upptager avgift för boklån, Vaxholms kustartilleriregementes och Färösunds kustartilleridetachements, har man på det senare stället icke någonsin och på det förra icke under de senaste åren anlitat manskapskassan för biblioteksändamål.

Innan jag slutar redogörelsen för de bibliotek, som äro avsedda för marinens manskap under dess fritid i land, anser jag mig även böra omnämna några *privata institutioner*, som jämte sin övriga verksamhet till sjömannens och skeppsgossarnas bästa också hålla boksamlingar tillgängliga för utlån. De ifrågavarande anstalterna äro örlogshemmen i Karlskrona och Stockholm och skeppsgossehemmet i Karlskrona. Alla tre hava små bibliotek och lämna ut avgiftsfria boklån.

II. Den nuvarande organisationen av de bibliotek, som äro avsedda för manskapet under dess fritid ombord.

Ombord å pansarfartyget Sverige finnes inrett ett lärum åt manskapet med ett av enskilda donerat bibliotek. I övrigt har man på två

eller rättare tre sätt sörjt för tillfredsställande av det på sjöexpeditioner utkommenderade manskapets behov av läsning: dels finnas sedan gammalt i Karlskrona de s. k. »besättningarnas bibliotek», dels hava år 1913 genom folkbildningsförbundets försorg upprättats 10 vandringsbibliotek. Slutligen söker man även tillgodose skeppsgossarna på deras övningsresor.

»Besättningarnas bibliotek» äro 25 till antalet, 6 större på cirka 120 arbeten och 19 mindre på cirka 70. De stå under uppsikt av kasernbefälhavaren i sjötruppernas kasern i Karlskrona och skötas av samma underofficer, som har hand om det förut omnämnda sjömanskårens kasernbibliotek.

Biblioteken förnyas för det mesta genom frivilliga gåvor av besättningarna å utkommenderade fartyg. En del bokinköp hava dock gjorts för överskott å fartygens marketenterikassor, vilket numera ingår i manskapetskassan.

Biblioteken utlånas mot kvitto av vederbörande fartygschef eller sekond. Befälhavaren å varje utgående fartyg skall erhålla underrättelse om befintligheten av dessa bibliotek. Under krigstiden har detta dock ej kunnat ske så regelbundet som önskligt hade varit, enligt uppgift därför att avgångstiderna för flottans fartyg varit hemliga och kasernbefälhavaren ej alltid haft tillfälle att sända ut den nämnda påminnelsen. Någon tryckt katalog finnes ej över dessa bibliotek.

Den 13 december 1911 ingav överstyrelsen för folkbildningsförbundet i Stockholm en skrivelse till dåvarande statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet med hemställan att på femte huvudtiteln måtte anvisas medel för upprättandet av särskilda för flottan avsedda *vandringsbibliotek* för att därigenom bereda de värnpliktige tillfälle till roande och kunskapsgivande läsning under deras fritid. I enlighet med ett tillstyrkande utlåtande av marinförvaltningen, som inhämtat yttrande från inspektören av flottans övningar till sjöss, uppdrog Kungl. Maj:t den 16 februari 1912 åt folkbildningsförbundet att i samråd med inspektören av flottans övningar till sjöss verkställa inköp av böcker till 10 för flottan avsedda vandringsbibliotek ävensom att ombesörja inbindning jämte katalogisering av böckerna. De härför erforderliga kostnaderna, som beräknades uppgå till 1,600 kronor, skulle förskjutas av marinförvaltningen och framdeles anmälas till ersättning. Den 12 januari 1913 anmälde folkbildningsförbundet, att de 10 vandringsbiblioteken voro färdiga, och genom nådigt brev den 7 mars 1913 bestämdes, att 6 av dessa bibliotek skulle placeras på flottans station i Karlskrona och 4 på flottans station i Stockholm, varjämte uppdrogs åt

vederbörande stationsbefälhavare att ombesörja deras förvarande och handhavande. Samtidigt med biblioteken överlämnade folkbildningsförbundet även en tryckt katalog över deras innehåll. Biblioteken omfatta vart och ett 50 à 60 arbeten, varav något över hälften är skönlitteratur. De förvaras i små, lätt flyttbara skåp.

Vad slutligen *skeppsgossarna* angår, så bör omnämnas, att till deras övningsfartyg bruka från kårens bibliotek utlånas 30 à 40 arbeten åt gången.

III. Brister i den nuvarande organisationen av marinens manskapsbibliotek och förslag till förändringar.

Ett av de största, om inte det största hinder, som står i vägen för en utveckling i önskvärd riktning av marinens manskapsbibliotek, är *frånvaron av bestämda årliga anslag*. Att det ej går att i längden hålla ett bibliotek uppe, där man är så gott som uteslutande hänvisad till tillfälliga enskilda gåvor, behöver ej framhållas. Men även i sådana bibliotek, där man kan räkna på bidrag från det allmännas sida, är det svårt att genomföra en rationell plan för bokinköpen, så länge ej ett visst belopp är bestämt, som man har att röra sig med. Det är ej ägnat att uppmuntra biblioteksföreståndaren eller bibliotekarien till inköpsförslag, om han ej vet, hur långt han kan gå i sina krav, och det så att säga fordras ett särskilt anvisningsbeslut för även det minsta belopp, som behövs för biblioteket.

De bibliotek, där avgift upptages för boklån, kunna så till vida synas bättre ställda, som man där kan för bibliotekets räkning i vilket fall som helst förfoga över de genom *låneavgifterna* inflytande inkomsterna, och i den omständighet, att bibliotekets bestånd vilar på lånefrekvensen, kan tillika anses ligga en viss eggelse för biblioteksstyrelsen att söka driva upp denna så mycket som möjligt. Men detta system har å andra sidan sina avgjorda nackdelar. I ett bibliotek, där man helt beror av låneavgifterna, sänkes lätt nog nivån för bokinköpen, då det är frestande att huvudsakligen köpa sådana böcker, som man kan vara säker på skola »gå», oavsett deras värde i övrigt. Och även om denna fara undviks, så är det dock med all rätt som man klandrat, att stat eller kommun uppehåller ett system, som kan sägas lägga skatt på studieintresset.

Om man anser det vara statens intresse och plikt att bereda de värnpliktiga tillfälle att under sin fritid få ägna sig åt underhållande, utbildande

eller uppbyggande läsning — och det torde knappast någon vilja på allvar bestrida — så böra därför också sådana anstalter träffas, att man för manskapsbibliotekens utveckling och vård har att tillgå bestämda årliga anslag, och dessa anslag böra vara så tilltagna, att de möjliggöra å ena sidan en bokanskaffning motsvarande storleken av den lånarkrets, för vilken biblioteket är avsett, å andra sidan en skäligen ersättning åt den eller de personer, som sköta biblioteket.

Att härvid — såsom hittills flerstädes varit fallet — låta utgifterna för biblioteket vila på *manskapskassan* kan knappast anses lämpligt. Inkomsterna i denna kassa, som huvudsakligen är bildad genom överskott på regementenas eller kårernas marketenterirörelse, växla år från år. Det har vid sjömanskårens kasern i Karlskrona till och med hänt, att denna kassa något år uppvisat förlust i stället för behållning. Det synes därför oegentligt att låta ett anslag, som skall återkomma varje år, utgå ur denna kassa. Om däremot någon tillfällig större utgift behöver göras för biblioteket, t. ex. för anskaffande av nya bokskåp eller bokhyllor, inköp av ett särskilt dyrbart verk eller dylikt, då kan det vara mera motiverat att anlita manskapskassan, men för normala fall synes det vara riktigast, att *särskilda medel av staten anvisas för bibliotekens utveckling och vård*.

Som redan här ovan antytts, bör bokinköpens omfattning stå i ett visst förhållande till kårens eller regementets storlek. På samma sätt bör också det belopp, som avses till ersättning åt bibliotekarien, beräknas högre, ju större den lånarkrets är, som biblioteket skall betjäna. Detta får dock naturligtvis ej fattas rent bokstavligt, som om meningen vore, att förhållandet skulle vara fullt proportionellt, så att en dubbelt så stor kår skulle behöva ett dubbelt så stort biblioteksanslag. Det är snarare så, att en mindre kår måste använda förhållandevis mer för biblioteket än en större. Det finnes ju bland annat en hel del arbeten, som böra anskaffas till biblioteket, oavsett kårens storlek, t. ex. uppslagsböcker av olika slag, men vilka ej behöva inköpas i flera exemplar i en större kår än i en mindre. Absolut taget bör emellertid anslaget till biblioteket vara högre i en stor kår än i en liten.

Manskapsnumerären i de regementen och kårer, som tillhöra sjöförsvaret, visas av följande tablå.

Flottan:

Karlskrona station	3,919	man
Stockholms station	2,642	»
Skeppsgossekåren i Karlskrona	400	»
» i Marstrand	200	»

Kustartilleriet:

Vaxholms fästning	1,240 man
Karlskrona »	846 »
Ålvsborgs »	248 »
Färösunds »	80 »

Tillsvidare vill jag se bort från skeppsgossekårerna, vilkas bibliotek så till vida intaga en plats för sig, som det här gäller till stor del ren ungdomslitteratur, vilken i det stora hela torde vara något billigare än annan litteratur.

Till grund för anslagsberäkningarna synas mig böra läggas förhållandena vid Karlskrona kustartilleriregemente, då detta å ena sidan jämte Vaxholms kustartilleriregemente intar en mellanställning mellan de mycket stora kårerna och de små, samt å andra sidan, som förut framhållits, är den kår, som de senaste åren haft de största utgifterna för manskapsbiblioteket. I medeltal hava här under åren 1914—1917 använts cirka 700 kronor till inköp och inbindning av böcker. Härtill komma så arvoden till bibliotekarierna, som tillsammans uppgå till 180 kronor. I det hela utgör alltså den summa, som gått åt för biblioteket under de sista tre åren, i medeltal cirka 880 kronor. Emellertid synes det vara skäl att öka bibliotekariearvoden till sammanlagt hälften av utgifterna för inköp och inbindning. Slutsumman skulle på detta sätt bli 1,050 kronor, motsvarande ungefär 1 krona 25 öre per man. Detta proportionstal torde dock ej böra utan vidare tillämpas på de övriga kårerna. För de små, vilkas manskapsnumerär ej uppgår till 500 man, synes det något för lågt och för kårerna på över 1,000 man kan det åter anses väl högt. Det förefaller mig därför lämpligast, att det för Ålvsborgs och Färösunds kårer, vilkas manskapstal som nämnt understiga 500, bestämmes till 1 krona 50 öre per man. För kårer med mellan 500 och 1,000 man synes anslaget böra utgå efter 1 krona 25 öre per man, dock med minst 750 kronor, (motsvarande 1 krona 50 öre för 500), för kårer med mellan 1,000 och 1,500 man efter 1 krona per man, dock med minst 1,250 kronor och för kårer med över 1,500 efter 50 öre per man, dock med minst 1,500 kronor.

Efter dessa principer skulle man komma till följande *anslagsbelopp* (i vissa fall något avrundade):

Sjömanskårens kasernbibliotek i Karlskrona	1,955 kronor
Sjömanskårens bibliotek i Stockholm	1,500 »
Manskapsbiblioteket vid Vaxholms kustartilleriregemente	1,250 »
» » Karlskrona »	1,055 »
» » Ålvsborgs kustartillerikår	370 »
» » Färösunds kustartilleridetachment	120 »
<hr/>	
6,250 kronor	

Vad skeppsgossekårerna angår, synes man vid dem böra stanna vid 75 öre pr man, vilket skulle innebära för Karlskrona kår ett anslag om 300 kronor och för Marstrands 150 kronor.

Sammanlagda beloppet av de anslag, som skulle enligt ovanstående förslag utgå, skulle alltså bli 6,700 kronor.

Huru dessa anslag skola fördelas på de viktigare utgiftsposterna, torde böra överlämnas åt vederbörande kårchef att bestämma, dock synas arvodesbeloppen till bibliotekarierna (och eventuellt biblioteksföreståndarna) böra utgöra sammanlagt minst en tredjedel och högst hälften av det till vederbörande kår utgående anslaget. Likaså bör det naturligtvis tillkomma stationsbefälhavaren eller regementschefen eller den officer dessa därtill utse att avgöra, huru biblioteksanslaget skall fördelas mellan de olika avdelningsbiblioteken.

Bibliotekets *styrelse och skötsel* böra givetvis ordnas på sätt, som kan finnas lämpligast på var plats. Ganska naturlig förefaller dock den ordning, som tillämpas på flertalet platser, att en officer utses till biblioteksföreståndare och en underofficerskorpral till bibliotekarie. I fråga om fördelningen av uppgifterna dem emellan torde regementsinstruktionen för Karlskrona kustartilleriregemente kunna tjäna som mönster. Vid sjömanskårerna i Stockholm och Karlskrona skulle måhända en pensionerad underofficer kunna anställas som bibliotekarie. Huvudsaken är emellertid, att man får till denna post en person med intresse för uppgiften, med sinne för böcker och med förmåga att upprätthålla ordningen.

Särdeles välbehövt är, att *bokbeståndet* överses, isynnerhet i de äldre biblioteken, där bland annat en del nu fullkomligt föråldrad teknisk och naturvetenskaplig litteratur, som till ingen nytta tar plats på hyllorna, borde utgallras och där tillika en hel del romaner av mera tvi-velaktigt värde kunde saklöst avföras. Dessutom borde man vid bokinköpen hava uppmärksamheten riktad på anskaffandet av lämplig uppslagslitteratur, som överallt, där läsesalarna stå under uppsikt av en ordningsman, borde kunna ställas upp som ett ständigt tillgängligt handbibliotek.

Över boksamlingarna borde finnas ej blott *förvärvskatalog* utan också på kort utskrivna nominal- (alfabetiska) och real- (systematiska) kataloger. *Utlåningen* bör ordnas på ett praktiskt och lätthanterligt sätt. Antagligen skulle man med fördel kunna använda något av de kortsystem, som tillämpas i folkbiblioteken. De för dessa ändamål behöfliga kort och blanketter torde möjligen kunna tillhandahållas genom en gemensam central.

Filialer. På alla platser, där manskap är förlagt en längre tid och där lämpliga lokaler kunna anordnas, böra uppställas bibliotek, antingen stationära (avdelnings- eller filialbibliotek) eller vandringsbibliotek.

Biblioteken böra hållas *öppna för utlåning* om möjligt varje vardag åtminstone en halvtimme. Vad det betyder, att biblioteket är ofta tillgängligt, visa uppgifterna från Kungsholmsfort vid Karlskrona, där man finner den högsta utlåningssiffran (2,900) och där biblioteket också hålles öppet för utlåning flera gånger än på något annat ställe.

Som redan förut antytts, böra givetvis alla *avgifter för boklån slopas*.

Höga utlåningssiffror äro visserligen ett uttryck för att biblioteket fyller *en* uppgift, men dettas enda eller ens väsentligaste mål är dock ej att skaffa sig en talrik och mångläsande lånarskara; lika viktigt är att biblioteket står till verklig tjänst för det mindretal, som vill begagnas det till sin utbildning och att åtgärder vidtagas för att detsamma skall kunna vara till väckelse och hjälp för *mera planmässiga studier*. Jag har redan härovan erinrat om behovet av ett någorlunda gott handbibliotek. Ett annat avseende, i vilket biblioteket skulle kunna göra en viktig insats, gäller understödandet av studiecirkelverksamheten. Denna har just bland de breda lagren i vårt land visat sig kunna mer än något annat samla kring böckerna, den har väckt intresse för mera givande och värdefull litteratur och har på sina ställen givit upphov till verkligt planmässiga studier. Det vore därför att önska, att biblioteks-föreståndaren, bibliotekarien eller andra intresserade och lämpliga personer satte i gång en studiecirkelrörelse bland manskapet. I detta sammanhang kommer man in på en rad andra önskemål: att lokal beredes för studiecirkelnas möten, att särskilda lätnader i fråga om utlåningsvillkoren beviljas medlemmar av dylika föreningar och att vid bokanskaffningen till biblioteket särskild hänsyn toges till de önskningar, som framställas från studiecirkelnas sida. Det är självklart, att ämnet för studiecirkelns arbete bör på förhand meddelas biblioteks-föreståndaren, och likaså kan det vara lämpligt, att studiecirkelns ledare till honom avlämnar rapport över verksamheten.

Skall biblioteket kunna gå i land med dessa uppgifter, torde det vara behövt, att *bibliotekarien beredes tillfälle att själv erhålla hjälp och anvisningar*. Det kunde antagligen vara till någon nytta, om *bibliotekskonsulenterna* i folkskolöverstyrelsen finge uppsikt även över marinens manskapsbibliotek och om de erhöles i uppdrag att vid lämpliga tillfällen inspektera dem och därvid lämna behöfliga råd och hjälp. Man skulle särskilt kunna tänka sig, att de kunde vara till gagn vid uppgörande av plauerna för studiecirkelnas arbete, vid anvisande av

regler för katalogiseringen, möjligen också vid bestämmandet av blanketternas och kortens form och anordning o. s. v.

De önskemål, som här framställts, gälla visserligen i främsta rummet de bibliotek, som äro avsedda för manskapets fritid i land, men i vissa hänseenden äger vad här sagts också sin tillämpning på de *bibliotek, som äro avsedda för manskapet under dess fritid ombord.*

Även i fråga om det senare slaget bibliotek är det önskvärt, att deras bokbestånd överses. När det gäller dylika jämförelsevis små bibliotek, är det till och med av ännu större vikt än i fråga om de större manskapsbiblioteken, att ingen bok får vara föråldrad eller oduglig. Det är också beträffande dessa bibliotek av stor betydelse, att bokbeståndet efter hand förnyas. De belopp, som kunna vara av nöden för detta ändamål, behöva dock ej vara större än att de kunna anvisas att utgå från anslaget till vederbörande flottstations kasernbibliotek. Men härav följer, att det är lämpligast, att samma myndighet och samma bibliotekarie hava om hand båda slagen av bibliotek och att alltså bland annat den uppdelning, som i Karlskrona äger rum mellan de s. k. besättningarnas bibliotek å ena sidan och flottans vandringsbibliotek å den andra, vilka bibliotek hava samma uppgift men sortera under olika myndigheter och förvaras på olika platser, skulle upphöra.

Första förutsättningen för att dessa större och mindre vandringsbibliotek skola kunna komma till användning och göra nytta är givetvis, att fullt effektiva åtgärder vidtagas för att dessa biblioteks tillvaro blir känd. Att ett och annat brister i detta avseende, därpå tyder bland annat den hänvändelse, som för ej så länge sedan gjordes av en sjöofficer till folkbildningsförbundet i Stockholm med förfrågan, om möjligen genom detta förbund ett vandringsbibliotek kunde erhållas till låns till det fartyg, där han var kommenderad.

Men man borde kunna gå än längre. Det torde väl ej vara för mycket begärt, att sådana anstalter träffades, som kunde garantera, att intet flottans fartyg, där ett bibliotek överhuvudtaget kunde uppställas, ginge ut på någon längre expedition, utan att medföra ett större eller mindre vandringsbibliotek.

Vilka åtgärder, som i dessa båda hänseenden kunna vidtagas, där om anser jag mig ej kunna uttala mig, men det förefaller, som om det ej borde vara omöjligt att genomföra en förbättring i nuvarande förhållanden.

Bokbeståndet i de större av »besättningarnas bibliotek» borde — måhända delvis genom överförande till dem av några av de mindre

biblioteken — ökas till minst 200 arbeten, då 120 böcker förefalla något väl litet för ett fartyg med en besättning på över 400 man.

Å de större pansarfartyg, där ej särskilt läsrum finnes, borde om möjligt uppsättas skåp, så stora, att de kunna rymma två à tre hundra band, det vill säga så att plats finnes för ett vandringsbibliotek av den större typen. När för närvarande någon gång ett bibliotek, som ej är förvarat i ett vandringsbiblioteksskåp, lånas till ett fartyg, stuvats böckerna i bästa fall in i några byråådor. På tal om dessa skåp bör det också framhållas, att det ej är oviktigt, att det tydligt anges, att skåpen äro avsedda att innehålla fartygets bibliotek. Det är också givet, att på skåpen bör finnas anslaget, vilka tider biblioteket hålles öppet för utlåning.

För det mindre slaget av »besättningarnas bibliotek» böra anskaffas lätt flyttbara skåp av samma typ, som användes för de av folkbildningsförbundet uppsatta vandringsbiblioteken.

Böckerna i både de större och de mindre vandringsbiblioteken skola vara numrerade och med varje bibliotek böra följa dels en tryckt eller skriven lista över böckerna (möjligen också en på kort utskriven alfabetisk författarkatalog) dels en lånejournal, uppställd i nummerföljd (efter böckernas nummer, dock utan angivande av några boktitlar) och försedd med kolumner för utlånings- och återlämningsdatum samt för den lånandes nummer. Kolumnerna upprepas på varje sida så många gånger, som utrymmet tillåter.

Böckernas utlånande och lånens införande i journalen kan lämpligen uppdragas åt en underofficer eller underofficerskorpral.

Till sist bör i fråga om vandringsbiblioteken framhållas vikten av att de ej få stanna för länge på samma fartyg utan jämförelsevis ofta utbytas.

IV. Biblioteksverksamheten bland underbefälet.

Efter de upplysningar jag lyckats inhämta synas endast fyra underbefälssällskap idka någon slags biblioteksverksamhet, två vid flottan och två vid kustartilleriet.

Sjöunderofficerssällskapet i Karlskrona har ett bibliotek på cirka 620 band. Från detsamma utlånades år 1917 581 band, en siffra som dock uppgavs vara ganska låg i jämförelse med förhållandena före flottans mobilisering i augusti 1914. För biblioteket har under de sista tre åren utgivits i medeltal cirka 125 kronor per år.

Underofficerskorpralssällskapet vid flottans station i Karlskrona har genom köp och gåvor skaffat sig ett bibliotek på cirka 600 band, innehållande bland annat Nordisk familjebok och Strindbergs samlade skrifter. Biblioteket uppges vara flitigt använt.

Varholms kustartilleriunderofficerssällskap har ett bibliotek på cirka 200 band. Sällskapet brukade de föregående åren anslå till bokinköp och inbindning cirka 50 kronor per år. Sista året hava ej några medel tillskjutits. Då någon starkare nyanskaffning ej kunnat ske, har boklånens antal sjunkit från 250 år 1908 till endast 70 år 1917.

Slutligen kan också nämnas *Karlskrona kustartilleriregementes underofficerskorpralssällskap*, om också dess boksamling är så obetydlig, att den knappast kan förtjäna namnet bibliotek. Sällskapet har fått ett engångsanslag ur manskapskassan på 50 kronor till inköp av böcker, och mer än detta belopp synes ej hava använts för ändamålet i fråga.

Från alla de nämnda sällskapens sida har starkt framhållits vikten av att deras medlemmar finge genom sin förening tillgång till ett något så när väl utrustat bibliotek. Själva vore sällskapen med sina i ett par fall synnerligen starkt begränsade tillgångar ej i stånd att ensamma bära kostnaderna, och man har därför på det livligaste betonat önskvärdheten av att staten i en eller annan form understödde deras biblioteksverksamhet.

Att staten på detta område träder hjälpande till och understödjer underbefälskårernas strävan att skaffa sig medel till självstudier och självutbildning, kan synas väl motiverat. Men då det här är fråga om bibliotek tillhörande enskilda föreningar, torde det vara lämpligast att statsunderstödet meddelas på villkor, som äro till en viss grad likartade med dem, som gälla för understöden till folkbiblioteken. Liksom det beträffande dessa fordras, att bidrag från annat håll skall ställas till bibliotekets förfogande till minst samma belopp, som det begärda statsbidraget, synes man även när det gäller underbefälsföreningarna bära uppställa det kravet, att dessa skola själva tillskjuta för det år, för vilket statsunderstöd begäres, till sitt bibliotek lika stort belopp, som det begärda statsbidraget. Då det vidare i fråga om folkbiblioteken för statsbidraget finnes en maximigräns på 400 kronor, synes det också kunna vara skäl att införa samma bestämmelse beträffande underbefälssällskapen. Likaledes bör det stipuleras, att biblioteket skall vara brandförsäkrat.

Däremot synas de kontrollbestämmelser, som gälla för statsunderstödet till folkbiblioteken, ej behöva i allo efterliknas. Det bör visserligen föreskrivas, att statsbidraget endast får användas till inköp och

inbindning av böcker, men det bör stå vederbörande biblioteksstyrelse fritt att göra inköpen på sätt, som den finner lämpligast. Statsbidraget bör därför lämnas kontant och ej i form av inbundna böcker, som fallet är med statsunderstödet till folkbiblioteken. Ej heller synas i övrigt några begränsande bestämmelser böra stipuleras för bokinköpen vare sig för statsbidraget eller för föreningens egna medel. Dock synes böra föreskrivas, att det tillskott av föreningen, som skall motsvara statsbidraget, endast får användas till inköp och inbindning av böcker och till anskaffning av bokhyllor eller bokskåp samt av katalog och utlåningsutensilier, samt att nytt statsbidrag ej utbetalas, om ej föreningen lämnat vederbörligt intyg, att det statsbidrag, den senast erhållit, jämte det däremot svarande, av föreningen själv tillskjutna beloppet använts på föreskrivet sätt. Den kontroll, som i detta avseende behöves, torde kunna utövas av bibliotekskonsulenter i folkskolöverstyrelsen, till vilka i så fall föreningarna skulle vara skyldiga att insända redogörelse för bibliotekets bokbestånd, bokförvärv, utlåning, inkomster och utgifter, de senare försedda med bestyrkande verifikationer.

Då det emellertid — även om staten skulle på sätt, som här föreslagits, lämna understöd till underbefälssällskapens bibliotek — fortfarande kan finnas en och annan underbefälsskår, för vilken det trots statsunderstödet kan vara svårt att bringa biblioteket upp på en önskvärd nivå, så synes tillträde böra öppnas även för underbefälet till de i föregående avsnitt omhandlade, i främsta rummet för manskapet avsedda biblioteken.

V. Sammanfattning.

I enlighet med vad som ovan närmare utvecklats får jag alltså föreslå

i fråga om *marinens manskapsbibliotek*,

att staten till deras utveckling och vård måtte lämna särskilda anslag, utgående efter följande grunder:

till kårer med under 500 man (med undantag av skeppsgossekårerna) efter 1 krona 50 öre per man,

till kårer med mellan 500 och 1,000 man efter 1 krona 25 öre per man, dock minst 750 kronor,

till kårer med mellan 1,000 och 1,500 man efter 1 krona per man, dock minst 1,250 kronor,

till kårer med över 1,500 man efter 50 öre per man, dock minst 1,500 kronor, och

till de båda skeppsgossekårerna efter 75 öre pr man, samt i fråga om *marinens underbefäls biblioteksverksamhet*, att denna måtte av staten understödjas på i huvudsak följande villkor:

1:o. understöden skola utgå med samma belopp, som det bidrag underbefälssällskapet självt för samma år tillskjuter av egna medel till inköp och inbindning av böcker samt till anskaffning av bokhyllor eller bokskåp och av katalog och utlåningsutensilier, dock med högst 400 kronor;

2:o. statsbidraget utgår kontant och skall användas till inköp och inbindning av böcker;

3:o. biblioteket skall vara brandförsäkrat;

4:o. sällskapet skall, innan nytt statsbidrag kan erhållas, hava vederbörligen styrkt, att villkoren i fråga om det senast erhållna statsbidraget blivit uppfyllda.

Sammanlagda beloppet av statsanslagen till marinens manskapsbibliotek skulle, efter de ovan föreslagna reglerna och enligt nuvarande manskapsnumerär, uppgå till 6,700 kronor.

Svårare är att beräkna till vilket belopp statsunderstödet till biblioteksverksamheten bland marinens underbefäl skulle komma att uppgå. Man torde dock kunna antaga att det ej kommer att överstiga 1,500 kronor.»

*Infördade
utlåtanden.*

Över den sålunda föreliggande utredningen jämte förslag hava utlåtanden avgivits av marinförvaltningen efter hörande av stationsbefälhavarna i Stockholm och Karlskrona, chefen för marinstaben, högste befälhavaren över kustflottan, chefen för kustartilleriet efter hörande av vederbörande regements- och kårchefer, folkskolöverstyrelsen, styrelsen för folkbildningsförbundet, Vaxholms kustartilleriunderofficerssällskap, sjöunderofficerssällskapet i Karlskrona, Karlskrona kustartilleriregementes underofficerskorpralssällskap och underofficerskorpralssällskapet vid flottans station i Karlskrona.

*Stationsbefäl-
havaren i
Karlskrona.*

Stationsbefälhavaren vid flottans station i Karlskrona har anfört, att det föreliggande förslaget innebure en förbättrad organisation av såväl sjömanskårens kaserbibliotek som skeppsgossekårens bibliotek. Förslaget syntes i det stora hela förträffligt. Stationsbefälhavaren tillstyrkte därför, att det måtte komma till utförande, dock med vissa angivna jämkningar.

Vad beträffade sjömanskårens bibliotek borde sålunda bibliotekarie, på grund av det ständiga ombytet av underbefäl vid kaserntjänsten, ej utses bland dessa, då därtill erfordrades en person, som längre tid

kunde uppehålla befattningen; i stället borde en pensionerad underofficer anställas såsom bibliotekarie, en anordning som även i utredningen förutsatts såsom fördelaktig.

Såsom skäligt arvode för bibliotekarien syntes i betraktande av såväl bibliotekets — jämväl innefattande »besättningarnas bibliotek» — omfattning och personalens numerär som längden av den dagliga tiden för bibliotekets öppethållande böra utgå ett belopp ej understigande 800 kronor.

Anslagsbeloppet i dess helhet för biblioteket borde avrundas uppåt från av Hjelmqvist föreslagna 1,955 kronor till 2,000 kronor, varigenom 1,200 kronor skulle bliva disponibla för årligt inköp och inbindning av böcker.

Anordnandet av studiecirklar skulle helt visst vara önskvärt, men torde, även om frågan om lokaler härför möjligen skulle kunna ordnas, vara synnerligen svårt att åstadkomma inom sjömanskåren, där manskapet så ofta bytte tjänstgöring.

Beträffande i utredningen omnämnd uppsikt över och inspektions-skyldighet av manskapsbiblioteket utav bibliotekskonsulenterna, ansågo stationsbefälhavaren detta varken nödvändigt eller önskvärt. Däremot torde det vara fördelaktigt, att vederbörande biblioteksföreståndare ägde bemyndigande att av bibliotekskonsulent inhämta erforderliga råd och anvisningar vid upphandling av böcker m. m.

Bibliotek avsedda att medtagas ombord i fartyg, »besättningarnas bibliotek», borde lämpligen ställas under bibliotekariens vid sjömanskårens bibliotek vård.

Vidkommande skeppsgossekårens bibliotek innebure Hjelmqvists förslag, att understödet skulle utgå med 75 öre pr man, således för Karlskrona kår 300 kronor, vilken summa syntes tillräcklig för biblioteket i fråga. Något särskilt arvode för bibliotekarie vid kåren vore ej behöfligt. Att anordna studiecirklar vid kåren torde ej låta sig göra, då gossarnas tid vore fullt upptagen av skollektioner, övningar och slöjd. Ej heller ifråga om detta bibliotek syntes det önskvärt att bibliotekskonsulenterna utövade uppsikt. Biblioteket borde till skeppsgossefartyg, som utginge på expedition, kunna såsom lån utlämna ett tillräckligt antal böcker.

Stationsbefälhavaren vid flottans station i Stockholm har avgivit följande yttrande.

Av manskapsbibliotek finnes för närvarande å Stockholms station tre och därjämte fyra så kallade vandringsbibliotek, avsedda att utlånas till

Stationsbefäl-
havaren i
Stockholm.

fartyg å expedition. Lämpligast vore om samtliga dessa bibliotek sammansloges till ett gemensamt, som ställdes under kasernbefälhavaren med intendenten å kårchefsexpeditionen som biträde i egenskap av bibliotekarie. Önskligt vore att samarbete mellan bibliotekarien och bibliotekskonsulenterna i folkskolöverstyrelsen kunde åvägabringas.

Från detta manskapsbibliotek borde för användning ombord utlånas dels större bibliotek (cirka 200 band) och dels mindre bibliotek (cirka 50 band). För inrymmande av dessa lånbibliotek borde skåp eller lådor anskaffas. Under längre expedition borde dessa bibliotek kunna få utbytas. Samtliga böcker i manskapsbiblioteken borde värderas och förkomna dylika ersättas antingen av manskapskassan eller av den, som varit vållande till förlusten. Alla lån borde vara avgiftsfria. För organisering av manskapsbiblioteken borde en sakkunnig utses och lämpligt anslag anvisas. Vad beträffade årligt anslag till manskapsbiblioteket och underofficerssällskapet tillstyrkte stationsbefälhavaren de av Hjelmqvist angivna beloppen med därvid förbundna villkor.

Marinförvalt-
ningen.

Marinförvaltningen har i sitt yttrande anfört följande.

Det föreliggande förslaget syntes medföra en god organisation av marinens manskaps och underbefäls bibliotek.

De årliga kostnaderna syntes vara väl avvägda mellan de olika truppförbanden och borde förslagsvis beräknas sålunda:

Sjömanskåren i Karlskrona	2,000 kronor
» » Stockholm	1,500 »
Vaxholms kustartilleriregemente	1,250 »
Karlskrona »	1,100 »
Älvsborgs kustartillerikår och manskapet vid Göteborgs örlogsdepå	500 »
Hemsö kustartillerikår	200 »

För Fårösunds kustartilleridetachment borde anslag ej avses.

Arvode till bibliotekarien borde utgå med omkring ²/₅ av det för resp. bibliotek avsedda anslaget.

För skeppsgossekårerna syntes den nuvarande biblioteksorganisationen vara tillfredsställande och de föreslagna anslagen resp. 400 och 200 kronor väl avvägda.

De föreslagna åtgärderna för att tillgodose biblioteksverksamheten bland underbefälet syntes vara tillfyllest.

Utöver sålunda angivna årliga kostnader torde medel böra beräknas för bokskåp m. m. och, om därjämte hänsyn toges till den fördyring, som

nu inträtt och sannolikt länge komme att kvarstå, i vad anginge böcker och dessas bindning, ansåge marinförvaltningen att de årliga kostnaderna borde beräknas till omkring 10,000 kronor.

Marinförvaltningen hemställde därför, att framställning måtte avlätas till riksdagen om beviljande på ordinarie stat av ett reservationsanslag för ändamålet å 10,000 kronor. Därest anslaget beviljades, torde detsamma böra ställas till marinförvaltningens förfogande för fördelning mellan marinens olika truppförband, varjämte bemyndigande torde böra meddelas ämbetsverket att utfärda de närmare föreskrifter i ärendet, som kunde befinnas erforderliga.

Chefen för marinstaben, högste befälhavaren över kustflottan och chefen för kustartilleriet hava icke haft något mot det framställda förslaget att erinra.

Chefen för
marinstaben,
högste befäl-
havaren över
kustflottan och
chefen för
kustartilleriet.

Folkskolöverstyrelsen har yttrat sig sålunda.

Vad först manskapsbiblioteken anginge, ville styrelsen ytterligare betona det av Hjelmqvist framhållna behovet av fasta årliga anslag. Erfarenheter från all biblioteksverksamhet, av vad art den än eljest kunde vara, visade, att förfogandet över sådant anslag vore en av de viktigaste förutsättningarna och i själva verket alldeles nödvändigt, för att ett bibliotek skulle kunna tillfredsställande skötas. Att, som hittills skett vid marinen, grunda verksamheten på gåvor eller andra mer eller mindre tillfälliga inkomster kunde möjligen en kortare tid under särskilt intresserad ledning med framgång ske men vore i längden alldeles ohållbart.

Folkskol-
överstyrelsen.

Beträffande grunderna för anslagssummans fixerande kunde det ifrågasättas, huruvida ej ett förenklat beräkningssätt kunde tillämpas, så att man, i stället för de fem föreslagna grupperna med olika beräkningsgrunder, uppdelade anslaget i ett fixt grundbelopp för varje bibliotek och därtill fogade ett anslag, utgående med en viss summa per man.

Beträffande de bibliotek, som vore avsedda för manskapet under dess fritid ombord, ville styrelsen understryka vikten av att de, på sätt i utredningen föreslagits, anknötes till de stora kårbiblioteken.

Också det framlagda förslaget till ordnande av biblioteksverksamheten bland underbefälet, vilket helt naturligt utginge från och anslöte sig till de hittillsvarande förhållandena, syntes styrelsen synnerligen ändamålsenligt, liksom det syntes väl motiverat att, som där föreslagits,

stipulera villkor, som på väsentliga punkter överensstämde med de för folk- och skolbiblioteken gällande.

Styrelsen ville dessutom för sin del betona önskvärdheten av att reglementen för de särskilda biblioteken och instruktioner för biblioteks-föreståndare och bibliotekarier utarbetades, lämpligen i samråd med bibliotekskonsulenterna i folkskolöverstyrelsen, samt framhålla den synnerliga vikten av att bokinköpen så ordnades, att olika intressen och synpunkter därvid bleve tillgodosedda.

Både med avseende på manskapsbiblioteken och biblioteken för underbefälet bade Hjelmqvist framhållit önskvärdheten av att de kunde ställas under kontroll av bibliotekskonsulenterna. Med avseende på bådadera tänkte han sig, att bibliotekskonsulenterna erhöles inspektions-rätt, beträffande de senare därjämte att biblioteken till dem skulle insända redogörelse för sin verksamhet under det föregående året, innan de erhöles nytt anslag. Därjämte skulle bibliotekskonsulenterna givetvis vid behov lämna råd och anvisningar för det tekniska ordnandet av biblioteken, studieplaners uppgörande o. s. v.

Styrelsen ville livligt framhålla betydelsen av att biblioteksverksamheten inom marinen på detta sätt inordnades som ett led i folkbildningsarbetet i det hela liksom vikten överhuvudtaget av en såvitt möjligt gemensam handläggning av ärenden rörande alla olika arter av bibliotek av mera populär natur. Tveksamt kunde visserligen vara, om bibliotekskonsulenterna, vilkas tid redan vore starkt upptagen av det arbete, som ålåg dem med handläggandet av ärenden rörande folk- och skolbibliotek och som bland annat tyvärr ej i så stor utsträckning, som önskvärt varit, kunnat verkställa inspektion vid dessa bibliotek, kunde påläggas ytterligare arbetsuppgifter utan någon ökning av arbetskrafterna. I betraktande av den framhållna vikten av en gemensam och sakkunnig handläggning av hithörande ärenden, syntes det emellertid styrelsen, som om dessa betänkligheter måste träda tillbaka. Förhållandena finge sedan utvisa, om i någon mån ökad arbetskraft för bibliotekskonsulenterna med anledning av den nya arbetsuppgiften kunde bli erforderlig.

Till sitt livliga tillstyrkande av åtgärder i den riktning, som av Hjelmqvist föreslagits, ville styrelsen foga ett påpekande av vikten av ett ordnande efter likartade grunder av biblioteken, avsedda för manskap och underbefäl vid armén, och av att en utredning i denna riktning verkställdes.

bestämmelser rörande ifrågavarande bibliotek intages föreskrift därom, att de nu avsedda biblioteksorganisationerna i lämpliga delar komma att underställas bibliotekskonsulenternas tillsyn på samma sätt som de statsunderstödda folkbiblioteken.

Vaxholms kustartilleriunderofficerssällskap hemställer, bland annat, med hänsyn till svårigheten för sällskapets medlemmar att lämna erforderliga bidrag samt i betraktande av bibliotekens betydelse å en så jämförelsevis avskild förläggningssort, att statsbidraget till biblioteken å Oscar-Fredriksborg och å Vaxholmen måtte bli dubbelt så stort som det belopp, sällskapet tillskjuter, ävensom att statsbidraget första året måtte få utgå utan något som helst tillskott från sällskapets sida.

Vaxholms
kustartilleri-
underofficers-
sällskap.

Sjöunderofficerssällskapet i Karlskrona framhåller, hurusom det, då underbefälssällskapen i regel hava synnerligen starkt begränsade tillgångar, vore önskligt, att underbefälssällskapens bibliotek varje år tillerkändes ett visst mindre grundbelopp i proportion till ledamöternas antal, utan att sällskapen behövde avsätta motsvarande belopp. Därutöver borde statsbidrag kunna beviljas till ett lika stort belopp som sällskapen själva avsatte till sina bibliotek. Maximigränsen för detta statsbidrag kunde sättas till 300 kronor. Härigenom skulle vinnas, att sällskapens bibliotek kunde nödtorftigt underhållas och hindras från förfall under de tider, då ekonomiska svårigheter lade hinder i vägen för sällskapen att själva tillskjuta något belopp.

Sjöunderoffi-
cerssällskapet
i Karlskrona.

Beträffande den ifrågasatta kontrollen över underbefälsbiblioteken ansåge sällskapet denna lämpligen böra utövas av vederbörande kårchef eller högre militär myndighet på platsen, enär därigenom kännedom om bibliotekens skötsel skulle bättre än på annat sätt kunna vinnas.

Karlskrona kustartilleriregementes underofficerskorprals-sällskap har i fråga om anslag till manskapsbibliotek anført, att enär antalet sådana bibliotek vid Karlskrona kustartilleriregemente på grund av de säregna förläggningsförhållandena måste bli oproportionerligt stort i förhållande till manskapsstyrkan, det kunde ifrågasättas, huruvida det i föreliggande förslag beräknade anslaget bleve tillräckligt. Enligt sällskapets mening borde det höjas till 1,700 kronor för år, motsvarande ungefär 1 krona 75 öre för man.

Karlskrona
kustartilleri-
regementes
underofficers-
korprals-
sällskap

I fråga om anslag till underbefälsbibliotek har sällskapet ifrågasatt, huruvida ej första gången statsanslag erhöles, anslaget borde vara dubbelt så stort som vederbörande förenings eget tillskott, detta med tanke på att så snart som möjligt kunna åstadkomma ett rikhaltigt bibliotek.

Underofficers-
korprals-
sällskapet
vid flottans
station i
Karlskrona.

Underofficerskorpralssällskapet vid flottans station i Karlskrona har icke haft någon erinran att framställa mot det föreliggande förslaget.

Departements-
chefens
yttrande.

Bland de strävanden, som göra sig gällande att genom planmässiga och målmedvetna åtgärder verka för folkbildningens höjande i vårt land, intager biblioteksverksamheten ett betydelsefullt rum. Jag har därför ansett det böra tagas under övervägande, huruvida icke i sådant hänseende något borde åtgöras för marinens underbefäl och manskap. Icke minst synes detta vara påkallat med hänsyn till ifrågavarande personals säregna tjänstgöringsförhållanden, som ofta torde inverka försvårande och hämmande vid den enskilda individens försök att förkovra sig, vare sig det nu gäller allmänbildning eller studier, avsedda att underlätta och befordra verksamheten å civila områden efter avslutad militärtjänst.

Av den föreliggande, av förste bibliotekskonsulenten Hjelmqvist verkställda utredningen framgår, att den biblioteksverksamhet, som nu förekommer bland marinens personal, icke torde kunna betecknas såsom tillfredsställande. Den huvudsakliga orsaken härtill är utan tvivel, såsom i Hjelmqvists utredning påpekas, att anslag av statsmedel för ändamålet saknas och att man är hänvisad till gåvor samt att i övrigt bestrida kostnaderna med anlitande av manskapskassor och genom upptagande av boklåneavgifter. Följden har blivit att bokbestånden till men för utlåningsfrekvensen icke kunnat ägnas erforderlig omsorg och för övrigt antingen alls icke eller endast i otillräcklig omfattning förnyas och utvidgas. Där låneavgifter upptagas, har man visserligen någon möjlighet att komplettera boksamlingen, men i dessa fall förefinnes en benägenhet att vid inköp av böcker mera taga hänsyn till deras begärlighet för läsekretsen än till deras värde i övrigt, något som givetvis förringar biblioteksverksamhetens betydelse.

Jag delar fördenskull tillfullo den av Hjelmqvist uttalade och av de i ärendet hörda myndigheterna understödda uppfattningen, att man för underbefäls- och manskapsbibliotekens vård och utveckling bör bereda årliga anslag av statsmedel och att dessa anslag böra vara så beräknade, att de utan förstärkning av upptagna låneavgifter möjliggöra å ena sidan en bokanskaffning motsvarande storleken av den läsekrets, för vilken biblioteken äro avsedda, och å andra sidan en skälig ersättning åt den eller de personer, som skola förvalta dem och övervaka att de fylla sitt avsedda ändamål.

Beträffande därefter de för ändamålet erforderliga medlen har Hjelmqvist ifrågasatt, att anslag till manskapsbiblioteken skulle utgå efter följande grunder:

till kårer med under 500 man (med undantag av skeppsgossekårerna)
1 krona 50 öre per man,

till kårer med mellan 500 och 1,000 man 1 krona 25 öre per man,
dock minst 750 kronor,

till kårer med mellan 1,000 och 1,500 man 1 krona per man, dock
minst 1,250 kronor,

till kårer med över 1,500 man 50 öre per man, dock minst 1,500
kronor, och

till de båda skeppsgossekårerna 75 öre per man.

I avseende å underbefälsbiblioteken har Hjelmqvist föreslagit, att till dem skulle utgå understöd med samma belopp, som det bidrag vederbörande underbefälssällskap för samma år av egna medel tillskjuter till inköp och inbindning av böcker samt till anskaffning av bokhyllor eller bokskåp, katalog och utlåningsutensilier, dock högst med 400 kronor till varje bibliotek.

Mot de sålunda föreslagna grunderna synes mig, åtminstone innan närmare erfarenhet vunnits, icke vara något att erinra. Därest vid deras tillämpning anledning därtill skulle uppstå, torde emellertid mindre avvikelser från desamma böra få göras.

Med tillämpning av dessa grunder samt, vad beträffar manskapsbiblioteken, med utgående från i utredningen angiven manskapsnumerär (stamanställda och värnpliktiga) har Hjelmqvist kommit till det resultatet, att följande belopp skulle behövas:

Underbefälssällskapens bibliotek	kronor 1,500
Sjömanskårens bibliotek i Karlskrona	» 1,955
» » » Stockholm	» 1,500
Manskapsbiblioteket vid Vaxholms kustartilleriregemente ..	» 1,250
» » » Karlskrona »	» 1,055
» » » Älvsborgs kustartillerikår	» 370
» » » Färösunds kustartilleridetachment ..	» 120
Skeppsgossekårens i Karlskrona bibliotek	» 300
» » i Marstrand »	» 150
<hr/>	
Kronor 8,200	

Marinförvaltningen har i sitt utlåtande framhållit, att medel för ifrågavarande ändamål ej böra beräknas för Färösunds kustartilleridetachment — förslag har nämligen framlagts i statsverkspropositionen om nedläggande av Färösunds fästning. Däremot har marinförvaltningen upptagit ett belopp av 200 kronor för Hemsö kustartillerikår, något som

emellertid, i avvaktan å slutförandet av pågående utredning om bland annat försvarets ordnande vid Hemsö, ännu ej torde böra ske. I övrigt har marinförvaltningen vidtagit mindre avrundningar av vissa belopp samt beräknat en marginal med anledning av rådande dyrtid, så att hela anslaget enligt marinförvaltningens förslag skulle komma att uppgå till 10,000 kronor. Därjämte har marinförvaltningen hemställt, att medlen måtte anvisas såsom ordinarie reservationsanslag.

För min del anser jag den av Hjelmqvist förebragta kostnadsberäkningen kunna godtagas med bortseende från det för personal i Fårösund beräknade beloppet, vilket emellertid ej torde böra föranleda rubbning i den av honom angivna totalsumman, 8,200 kronor. Att, på sätt marinförvaltningen föreslagit, redan nu uppföra anslaget å ordinarie stat synes knappast vara lämpligt, utan torde det, till dess närmare erfarenhet vunnits, böra anvisas å extra stat. Däremot har jag, ehuruval i statsverkspropositionen, innan fullständig utredning i ärendet förelåg, förutsatts att de medel, som för ifrågavarande ändamål kunde komma att beviljas, skulle anvisas såsom förslagsanslag, ansett mig icke böra motsätta mig marinförvaltningens förslag att anslaget måtte få reservationsanslags natur.

De närmare bestämmelserna om biblioteksverksamhetens ordnande och bedrivande samt villkoren i övrigt för statsunderstöds åtnjutande för sådant ändamål torde med ledning av den i ärendet förebragta utredningen framdeles få meddelas av Kungl. Maj:t. Härvid utgår jag emellertid från att inspektion av den statsunderstödda biblioteksverksamheten inom marinen kommer att utövas på i huvudsak enahanda sätt som i fråga om den redan befintliga folkbiblioteksverksamheten.

På grund av vad sålunda anförts hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till understödjande av biblioteksverksamheten för underbefäl och manskap vid marinen på extra stat för år 1920 bevilja ett reservationsanslag av 8,200 kronor.

Vad departementschefen sålunda hemställt, däruti statsrådets övriga ledamöter instämde, behagade Hans Maj:t Konungen bifalla; och skulle proposition till riksdagen avlätas av den lydelse, en vid detta protokoll fogad bilaga utvisar.

Ur protokollet:

Tor Ericsson Ärje.

INNEHÅLL.

	Sid.
<i>Inledning</i>	2.
<i>Utredning och förslag av förste bibliotekskonsulenten fil. doktorn F. Hjelmqvist</i>	3.
I. Den nuvarande organisationen av de bibliotek, som äro avsedda för marinens manskap under dess fritid i land	3.
II. Den nuvarande organisationen av de bibliotek, som äro avsedda för manskapet under dess fritid ombord	7.
III. Brister i den nuvarande organisationen av marinens manskapsbibliotek och förslag till förändringar	9.
IV. Biblioteksverksamheten bland underbefälet	15.
V. Sammanfattning	17.
<i>Infordrade utlåtanden</i>	18.
<i>Departementschefens yttrande</i>	24
